

Tar Ferenc

BESZÉLGET PERNECZKY GÉZÁVAL*

- Perneczky Géza Keszthelyen született, e beszélgetés is a balatoni városban készül. Hogyan emlékszel vissza Keszthelyre és a keszthelyi éveidre?

- A keszthelyieknek csak annyit kell mondanom, hogy a "Gyurgyikom" major mellett születtem, és akkor mindent tudnak. Az édesapám a keszthelyi villanytelepen volt főmérnök. Ez nem csak azért volt érdekes, mert egyike volt az utolsó kisvárosi villanytelepeknek, ahol még áramot fejlesztettek Magyarországon szemben a nagy országos hálózatokkal, hanem az is érdekessége volt ennek a helynek, hogy nem a technikával, az elektromossággal volt a legszorosabb kapcsolata, hanem egy olyan világgal, amely majdnem Krúdy regényeibe való. A villanyteleppel szemben ugyanis a Festetics-kastély óriási parkja volt, és majdnem szemben a bejárattal a parknak egy rácsos barokk kapuja, amin ha az ember benézett, látta a kis Festetics herceget, amint pónilovas fogatán járt a parkban. Máskor azt lehetett látni, hogy a kisherceg a kapuban áll, fogja a rácsot, néz ki és szeretne velünk játszani, miközben a nevelőnője és a pónifogat a háttérben állt. Ez volt nekem, gyermekként Keszthely érdekes kettőssége. Egyrészt egy kis polgárváros, balatoni üdülőhely, nyugdíjas város, aminek Hévíz mellett lévén, mindig volt idegenforgalma, még a legrosszabb időkben is. Másrészt Keszthelyre ráborult, mint valami őserdő a magyar múltnak, a 19. századnak vegyes vegetációja, árnyékokkal és fényekkel. Festetics György nagyon haladó szellemű arisztokrata, Magyarország első mezőgazdasági főiskoláját alapította, mely ma is egyetem itt a városban. Festetics Tasziló és ifj. Festetics György, akik apám alatt - vagy inkább fölött - voltak hercegek már ennek a tradíciónak egy nagyon kései, korhadt hordozói voltak. Hitbizományi birtok, szegénység, uradalmi cselédek, folklór. Emlékszem a karneváli idők mennyire mások voltak Keszthelyen az uradalomban, mint aztán később, Kölnben.

Horhtyt gyakran láttam, járt le ide a kastélyba. Egy bizarr montázsképet lehetne összeállítani ebből a dologból. Másik része volt Keszthelynek az, amely már 1945 után, mint kis gimnazistát - a premontriekhez jártam - érintett meg. Ez a korszak azért volt érdekes, mert ekkor ismerkedtem meg olyan iskolatársakkal, mint Csalog Zsolt, Ambrus Gábor, Kukorelly György, Poszler (Poszinak hívtuk), akikkel aztán később is egyetemista koromban, és felnőttként is jó barátságban maradtam. Ezt a kis kört szent családnak csúfolta az osztály másik fele - mi ugyanis akkor még templomba jártunk, mint úri gyerekek. Nem a templom volt az elsődlegesen fontos, hanem a valamiféle cserkész mítosz, ellenállás mítosza, ami persze az idők folyamán nagyon megváltozott. Belenőtünk mi is a Kádár-rendszerbe, úgy ahogy azt a hozzánk hasonlók tették.

Keszthelyből megmaradt egy-egy mozaikkép. Négyökrös szekerek bizony voltak, nemcsak turistatrakcióként, egy nap bizony 40-50 is elhaladt a villanytelep előtt. Az ablakban ültünk az öcsémmel és vonalakat húzva számoltuk őket. Vagy a fenékpusztai méntelep. Én mint gyerek láttam azt épen, és ha most kimegyek, borzasztó amit az ember lát: romok. A klasszicista és későbarokk építészetnek a maga nemében megbecsülendő emlékei, hogy a lovakról ne is szóljunk. Ha most visszatérek Keszthelyre, elindulok gyalog, és olyan utcákon járok, ahol gyerekkoromban disznólegelő volt, aztán szántás volt, búzamezők voltak, aztán jött a gesztenyesor, búzamezők, majd a fenyőfásor. Ezek majdnem kilométernyi távolságra lévő uradalmi utak voltak. Érdekes módon részben meghagyták ezeket ma is poros földutaknak. Különbözik ennek a felületnek a nagy részét benőtte a város. Ezek nagyon furcsa dolgok számomra. Ilyenkor érzem azt, hogy múlik az idő, az ember öregszik. A mai Keszthely egy másik város, egy másik világ. Miközben ha az ember a központjába érkezik, mégis fölfedezi azokat az üzleteket, ami régen az Eszes textilárubolt vagy Sujánszky papírbolt volt és így tovább. Nevek, amikre csak a régi keszthelyiek emlékezhetnek. Hát, én is egy régi keszthelyi vagyok. Amiben a szomorú nem a keszthelyi, hanem a régi.

- Gimnázium után hová kerültél?

- Mivel Kaposvárra költözött a család, ott fejeztem be a gimnáziumot. Az is egy nagyon érdekes korszak volt Kaposvár viszont az a város, amit egyáltalán nem ismertem meg. 25-30 év alatt annyit változott, mint Nyugat-Európában egy hasonló méretű város. Ez Magyarországon azt hiszem egyedülálló. Somogy úgy látszik gazdag vidék volt, és az idegenforgalomból érkező jövedelem nagyrészt talán Kaposvárra áramlott. Persze ez a részemről csak feltételezés. Nem tudom biztosan, hogy így van-e. Onnan rövid időre Miskolcra kerültem zenét tanulni. Azután a budapesti Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskolába, meg is kaptam a tanári diplomát zongorából és szolfézs-, karvezetés szakkból. De akkor én már tudtam, hogy nem az az ember vagyok, aki napi nyolc órát Liszt-prelűdöt, vagy mazurkákat, vagy Beethoven-szonátákat gyakorol. Jobban érdekelt, amit én magam tudok csinálni, és nem csak interpretálni. Zene mellett egyre erőteljesebben érdekelt a képzőművészet is. Beiratkoztam a bölcsészkarra. Művészettörténet szakra szerettem volna menni, de oda nagyon nehéz volt bejutni, ezért magyar-történelem szakra jelentkeztem, de az első naptól kezdve hallgattam a művészettörténet órákat és végül művészettörténet szakon végeztem. Még hallgatóként sikerült állást kapnom a Képzőművészeti Alap Kiadónál, mint könyvszerkesztő és kezdtem publikálni cikkeket is. Talán ennek a visszahatása volt, hogy mint hallgató előadó is lettem. Az utolsó másfél évben én adtam le a modern művészetet. Erre Vayer Lajos egykori professzor kért fel. Be kell vallanom, nem sokra emlékszem, hogy mit tanítottam. Ez nem igazi tanítás volt, csak helyettesítés. A Képzőművészeti Alap Kiadónál csak néhány évig dolgoztam, mert mint kiadó hamar megszűnt. Akkor szóló Mihályffy Ernő, hogy lenne-e kedvem a Magyar Nemzet műkritikusa lenni. Az ország művészetet szerető, vagy műkritikát olvasó embere lényegében ekkor ismert meg engem. A Magyar Nemzetben akkor minden héten valamit publikáltam, később az Élet és Irodalomban is. Aztán a Magyar Televízióknak voltak speciális műsorai - talán az idősebbek még emlékeznek rá - Rajzoldj Velünk! címmel minden hónap első vasárnapján délelőtt volt gyerekekkel művészettörténeti műsorom. Ez vált leginkább ismertté, mert a televízióban, ha valaki egy léggömböt felfúj és elpukkantja, akkor már másnap az egész ország ismeri. Ha ezt több éven át csinálja, akkor már kikerülhetetlen, hogy ez az ismertség ne szilárduljon meg. Úgy nézett ki, hogy Magyarországon közismert műkritikus

* A tolókat Gelencsér Ferenc készítette

leszek, aztán majd megöregszem, írok sok szép okos könyvet. Ez azonban mégsem így történt. 1968, tehát a csehszlovák események, a „Prágai-tavaszi”; ahova mi is begyalogoltunk.

Másfél évvel később megvolt ennek a visszahatása a kultúrpolitikára. Lejjebb húzták a plafont, sokan fölötte maradtak, akik fönt voltak. Emlékszem abban az időben Eörsi Pista, B. Nagy László, a filmkritikus és én voltunk, akiket rendszeresen szidták a főszerkesztői értekezleteken. 1970-ben kaptam útlevelet Németországba, amivel aztán kint maradtam. Kölnben telepedtem le. Elfogadtam egy gimnáziumi tanári állást, mert ugye az egész fizetés, de fél munka, csak délelőtt kell dolgozni. Ez a csapda megfogott, máig is itt dolgozom, valószínűleg innen fogok nyugdíjba menni. Természetesen nem a tanári pályát tekintettem fő élethivatásnak. Igyekeztem jól tanítani - a gyerekeket szerettem, és azt hiszem ők is kedveltek engem. Az iskola - meg kell mondanom őszintén - egy olyan kategória, aminek mindig vannak sötét oldalai. Az iskola nemcsak a tudás fellegvára, hanem sok szempontból a butaság és a korlátoltság intézménye is. Az ember azért igyekszik a jó oldalát kihasználva dolgozni benne. Német rádióknál dolgoztam. A legutolsó időkből a magyar adás megszűnt, mert már nincs szükség a felvilágosító, informáló munkára, mint korábban. Tulajdonképpen a nap második felét, a délutánokat azzal töltöttem, hogy megpróbáltam aktív képzőművészként dolgozni, de olyasmivel foglalkozni, ami rokon az írástudó, kritikus, vagy az esszéíró munkásságával. Nemcsak egyszerűen képeket festettem, tájat vagy portrét, hanem kísérleti munkába fogtam. Kommunikációs művészeti formákkal foglalkoztam. Belekerültem a nemzetközi modern művészeti életbe. Ha a mai fiatalságról beszélek, akkor azt kell mondanom, hogy net, internet, és akkor rögtön tudják, hogy a computer és elektronika világáról van szó. Egymást nem ismerő emberek a világ legtávolabbi pontjáról közösen alkothatnak majdnemhogyan művészetet is. Az utóbbi néhány évtized művészetéről készítettem "A háló" című (Alternatív művészeti áramlatok a folyóiratkiadványaik tükrében, 1968-1988) összefoglaló könyvet, amely nemcsak magyarul jelent meg. Ez egy nagyon fontos forrásmunka, és erre nagyon büszke vagyok. Lehet, hogy ez lesz az egyetlen, ami a nemzetközi mezőnyben meg fogja őrizni a nevemet. Kölnben olyan szerencsés voltam, hogy a várostól kaptam egy közel száz négyzetméteres műtermet, amiben nemcsak dolgozom, hanem legalább ötven százalékosan múzeum is, tehát egy nagy archívum, ahol a világról összegyűlt és a profilba tartozó dolgokat gyűjtöm. Ez egy olyan anyag, ami egyszer majd vagy a német, vagy a magyar múzeumokba kerül. És itt elérkezünk a jelenhez, sőt a jövőhöz.

Az ember itt ül Keszthelyen, egy gyönyörű udvaron, közel van a Balaton, és ha autóba szállok és kicsit kimegyek a városból, akkor gólyákat látok. Német szemmel ez egy mitologikus álom, Németországban már rég kipusztultak a gólyák. Ugy érzem, a két világ között lebegek, egyúttal múlt és jövő között is - és nem tudom, hogy melyikhez tartozom. Lithon érzem magam jobban, ehhez hozzájárul a magyar klíma, a magyar időjárás is. Dolgozni azonban Németországban tudok elsősorban. Néhány éve úgy gondoltam, hogy nyugdíjasként hazajövök. De még nem tudom, hogy alakul az élet. Magyarország nehéz időket él. Pár évvel ezelőtt politikailag volt minden nagyon rázó és rizikós, most gazdaságilag az. Gazdaságilag is tönkrement az ország. A magyar kultúra nagyon nagy veszélyben van. Nem az a veszély fenyegeti, hogy a jeles költők eltűnnek az élet színpadáról, vagy a műveket bezúzzák, vagy

tükör

letiltják a darabokat. Egyszerűen az a veszély fenyeget - amely egyébként nem új, ha Nyugat-nemzedék sorsára tekintünk vissza, ott is ezt látjuk - hogy nincs pénz. A legegyszerűbb, a legprimitívebb dolgokra sincs pénz. Aki nyugatról jön haza, azt ez a szegénység még jobban mellbevágja, mint azt, aki itt él és megszokta és kialakította azokat a kis szükségösvényeket, azokat a pótmegoldásokat, hogy ezt valahogyan mégiscsak áthidalja. Elképesztő az én szememben, hogy a magyar könyvek még ma is dotálással jelennek meg. Ez nagyon rossz. Az elmúlt egy évben két új könyvem jelent meg, az egyik egy tanulmány-gyűjtemény, a benne lévő írások mind Kölnben készültek, és valamennyi Magyarországon jelent meg. Ez is a kettős helyzetnek a dokumentuma. Az Enciklopédia Kiadó adta ki, "Zuhanás a toronyból" címmel, és megjelent egy másik is, a harmadik pedig most van szerkesztés alatt. A kiadó azt mondta, hogy nem fontos, hogy megvegyék, mert dotálva van. Hát, ez a legszörnyűbb! Nem az a kérdés, hogy mennyi fogy el belőle, hogy kifizeti-e magát a könyv, hogy érdekesek-e benne a gondolatok, és hogy megvásárolják-e, az teljesen másodlagos. Ez egy feje tetejére állított világ. Nem jobb annál, ami a Kádár-rendszer alatt volt. A véleménynyilvánítás szabadsága százszor akkora, mégis valahogy a dolognak a struktúrája és szerkezete, az a csontváz, amire ez az organizmus épül, torz. Ha ebből nem tudunk 10-20 év alatt kimászni - lehet, hogy rövidebb időt kellene mondanom - akkor az az ország megszűnik európai ország lenni. Tehát megszűnik a tradicionális értelemben vett kultúrközösség lenni. Olyan ország lesz, mint amilyen a legtöbb ENSZ-tag, hogy kultúrájuk van, de az angol nyelvű, vagy spanyol nyelvű kultúra. A kultúrát évente importálják Angliából, Amerikából, azokból az országokból, amelyek fejlett ipari országok, és ennek a nyelvnek az anyaközpontját jelentik. Ők csak szimpla fogyasztók. A legtöbb ázsiai, afrikai, dél-amerikai ország ilyen. Ez egy nagy gyengeség, mert az ilyen országokat könnyebb letörölni a térképről. Én nem vagyok nacionalista, nem vagyok különösebben büszke arra, hogy pont magyarnak születtem, mert ezek esetlegességek. De azt vallom, hogy minden színt, minden változatot meg kell őrizni, és ebben majdnem úgy viselkedem, mint egy biológus, aki a fajok kihalása ellen küzd, és az ellen, hogy őserdőket kiirtsák, és kipusztuljanak állat- és növényváltozatok. Minden ország egy újabb gazdagság, minden nyelv egy újabb adalék. Az ország megmaradhat, a nép megmaradhat, a nyelv is megmaradhat, de nincs pénz kultúrára, és a kipusztult dolgokat nem lehet többé visszahozni soha. Nem tudni, mit hoz a jövő. De az ember nem szívesen tér vissza egy gyarmatra. Ez egy kemény kifejezés. Itt nem a régi modellt kell gondolni, gyarmattartóra és gyarmatosítóra, hanem egyszerűen a szegénységnek és a nincstelenségnek egy olyan formájára, ami oda süllyeszt egy nemzetet, hogy csak fogyaszt és nem produkál többé.

- A tanítás mellett művészettörténész, művészeti író vagy. A magyarországi művészetet miként helyeztet el a mai Európában?

- A nemzeti tradíciókra támaszkodó művészet a századforduló körül volt fontos. Az első világháború körüli évektől az egyetemes művészet fő árama a modernista, avantgardista mozgalmakba torkollott. Hangsúlyozottan nemzetek fölötti, internacionális törekvések voltak. (Nálunk Kassák a jó példa.) Ha a mai magyar konstruktivista művészetre gondolunk, akkor nincs magyar művészet és nincsenek problémái sem. De vannak magyar művészek és van magyarországi művészeti élet, és van magyar

kultúra, amelyben a nemzetközivé vált művészetnek valamilyen szerepet kell kapnia, ami egyéni színeket jelent, és ebből visszajön valami magyar is. Ez már egy más minőség, más betűtípussal kellene írni a szót, hogy magyar, de azért akkor még van. Nos, a kérdés az, hogy ezt mire tartom, hova sorolnám, jónak, rossznak, közepesnek. Erre nagyon nehéz válaszolni. Azért, mert az egyetemes képzőművészet a 70-es évek óta, tehát lassan már 25 éve, meredeken megy lefelé. Az avantgárdnak, a modern komak vége, és utána gyökeresen új és érdekes nem született.

A postmodern semmi mást nem fejez ki, mint a szó maga, a modernség utáni. Lehet, hogy ennek a komak is van egy-két zsenije, akitől új irányzatok alakulnak majd ki, de még senki nem látja. Tehát most abban a korban vagyunk, amikor az impresszionizmusnak már vége, már volt postimpresszionizmus, de Van Gogh-ot a kezelőorvosán - aki a dél-franciaországi ideggyógyintézetben kezelte, ahol aztán agyon is lőtte magát - a bátyján és még három emberen kívül senki sem ismerte. A nagy, ünnepezt művészek az elkésett akadémikus 19. századi nagy polgári festők voltak. Akik jó művészek voltak, de nem belőlük nőtt ki a 20. század művészete. Nehéz válaszolni, mert egy rossz mezőnyben, egy lefelé sikló mezőnyben nagyon nehéz meghatározni egy kis országnak a művészetét, amely késve kapcsolódott ezekbe a dolgokba. A legnagyobb probléma szerintem itt is az, hogy a magyar művészetnek nincs anyagi bázisa, nincs vásárlója. Mint ahogy a könyveknek sincs vásárlója. Az a művész, aki valamilyen dotációt ad el, amit az államtól kap, vagy szponzorálják különböző szervek, nem fog tudni egészségesen fejlődni, mert az az anyagcsere-folyamat hiányzik, ami a társadalom és a művész között az üzleti élet. Persze ez tele van torz kinövésekkel és veszélyekkel. De ahogyan Churchill mondta, a demokrácia a világ legrosszabb dolga, de még mindig a legjobb államforma. A galériaélet és a műkereskedelem, bár a legszömyűbb és legunszimpatikusabb formája a művészet létezésének, mégis azt kell mondanom, hogy még mindig a legtermékenyebb és a legjobb alternatíva. Hát, ez az első probléma. A másik probléma az, hogy késve léptünk be a szabad és nyitott művészeti életbe. A 80-as évek elején egy csomó nagyon jó festő merült fel. Csakhogy ezeknek nincsen már egyetemes értelemben véve feladatuk, hogy jó festővé nőjenek, mert a nemzetközi mezőny ment le közben nagyon mélyre. A díszítőművészet, alkalmazott művészeti változatok vannak, és a nagy nemzetközi kiállításokon a giccset mutatják be mint érdekességet, amivel még lehet valami szenzációt csinálni. Ez sajnos így van. Ebben a mezőnyben nagyon nehéz elhelyezni, nemcsak a magyar művészetet, a finn és a holland művészetet is, akik klasszikusai a képzőművészetnek. Nincsenek ezek sehol. Van egy nemzetközi kommunikációs és média élet, amely kitermel bizonyos nyelvet, bizonyos divatot.

Egész biztos, Magyarországon is vannak olyanok, akik be tudnak kapcsolódni ebbe a dologba. De őket - nem tudom, hogy a szó régi értelmében lehet-e művésznek nevezni. Ezek inkább üzletemberek, vagy nagyon jó grafikusok, vagy kommunikátorok. Nemrég olvastam az újságban, hogy a világ legnagyobb komputer cége, a Microsoft megint Magyarországon keres programozókat. Jók a matematikusaink. Ugyanígy van a festéssel is, elképzelhető, hogy lehetne egy nagy világcég, amely első osztályú festőket találna és ezekből nagy nevek lehetnének, ha munkát adnának nekik. De ez a munka és ez a fajta szervezethez sajnos nincs meg. Így kialakul megint annak a veszélye, hogy a művészet újra belterjessé válik és bezárul. Egyébként ugyanannak az aggodalomnak a másik oldala, amit úgy általában a politikai, gazdasági helyzetre mondtam. Megint a könyv élén állunk, és nem lehet tudni, hogy merre billen a dolog.

- **A beszélgetést Keszthelyel indítottuk, ide jártál iskolába, sok emléked van a városról, most pedig ide jársz nyaralni.**

- Igen, ennek véletlen oka van. A családból még mindig van valaki (Láng Gézáné, az egyetem egykori rektorának özvegye), akinél időnként van hely, ha Keszthelyre jövök nyaralni. A másik pedig - ezt is hozzá kell tennem - ez az a helye a világnak, ahol végül is tényleg otthon vagyok. Mert Magyarország és Németország valami olyan mérleg, hogy otthon itthon, itthon otthon, és nem tudom, hogy melyik az otthon. Van egy pontja a világnak, Keszthely, ahol születtem. Ez a biztos: egyszerre itthon is, meg otthon is.

(A beszélgetés 1995 augusztusában készült a keszthelyi Hotel Abbázia kertjében. Sugárzását 1996-ban tervezi a helyi televízió.)

PERNECKY GÉZA: A BIKAVIADAL c. SOROZATBÓL /1980 /